

Asia: VN /5137/2022

Työryhmän lausuntopyyntö valmiuslain varautumisvelvollisuutta koskevasta muistiosta sekä valmiuslain yleisistä kehittämistarpeista

Lausunnonantajan lausunto

Huomionne valmiuslain varautumisvelvollisuutta koskevasta muistiosta

Vesilaitosyhdistys kiittää valmiuslain kokonaisuudistusta valmistelevaa työryhmää laaja-alaisesta ja tunnistetut kehittämistarpeet hyvin huomioon ottavasta valmistelusta. Tuomme seuraavissa esiin huomioitamme valmiuslakityöryhmän alustaviin ehdotuksiin.

Valmiuslakityöryhmä ehdottaa, että valmiuslain varautumisvelvollisuuden organisatorista soveltamisalaa on syytä laajentaa julkisia hallintotehtäviä hoitaviin yhteisöihin. Haluamme tuoda esiin, että julkinen hallintotehtävä ei ole käsitteenä yksiselitteinen ja pyydämme valmiuslain uudistuksen jatkovalmistelussa tarkentamaan, mitä soveltamisalan laajentaminen tarkoittaisi eri tavoin organisoitujen vesihuoltolaitosten kohdalla. Vesihuoltopalvelun järjestäminen on kunnan velvollisuus ja tyypillisesti vesihuoltopalvelusta vastaa kunnan liikelaitoksena, osakeyhtiönä tai taseyksikkönä toimiva vesihuoltolaitos. Pienimmät ja lukumääräisesti suurin joukko vesihuoltolaitoksia ovat asiakkaidensa omistamia osuuskuntia.

Valmiuslain varautumisvelvollisuuden laajeneminen vesihuoltolaitoksiin ei kuitenkaan arviomme mukaan aiheuttaisi vesihuoltolaitoksille merkittävästi lisätöitä tai -kustannuksia nykykäytäntöön verrattuna. Jo tällä hetkellä vesihuoltolaki velvoittaa vesihuoltolaitoksia turvaamaan palvelunsa myös häiriötilanteissa. Vesihuoltolain perusteluissa todetaan, että tämä koskee myös poikkeusoloja. Vesihuoltolaitokset laativat ja pitävät ajan tasalla suunnitelman häiriötilanteisiin varautumisesta ja vesihuoltolaitokset ovat myös tyypillisesti osallistuneet oman toimintansa osalta kuntien valmiussuunnitteluun. Emme siten näe soveltamisalan laajentamiselle vesihuollon näkökulmasta tarvetta.

Työryhmä ehdottaa myös, että valmiuslakiin olisi syytä sisällyttää säännös, joka velvoittaa varmistamaan varautumisvelvollisuuden toteutumisesta myös silloin, kun varautumisvelvollinen

hankkii tehtäviensä hoitamista tukevia palveluita sopimusperusteisesti yksityisiltä yhteisöiltä. Uusi säännös merkitsisi varautumisvelvollisen velvoitetta varmistua järjestämisvastuulleen kuuluvia tehtäviä tai niitä tukevia palveluja hankkiessaan siitä, että se pystyy suoriutumaan mahdollisimman hyvin tehtäviensä hoitamisesta myös mahdollisissa sopimuksen päättymistilanteissa ja erilaisissa häiriötilanteissa. Vesihuollossa vastaava velvoite sisältyy tulkintamme mukaan nykyisessä vesihuoltolaissa olevaan varautumisvelvoitteeseen. Ostopalvelua voidaan varmistaa hankintoja hajauttamalla, omin varastoin ja kyvykkyyksin sekä edellyttämällä sopimuskumppanilta riittävää varautumista. Kaikki toimenpiteet lisäävät kustannuksia, joten velvoitteen on syytä tunnistaa varautumisen oikeasuhtaisuus.

Työryhmä ehdottaa varautumisvelvollisuuden aineellisen sisällön täsmentämistä säätämällä lain tasolla varautumisvelvollisuuteen kuuluvista vähimmäistoimenpiteistä. Näitä toimenpiteitä olisivat:

- Jatkuvaluonteisesti tunnistaa ennalta toimintansa häiriöttömyyttä vakavasti vaarantavat uhkat ja arvioida niiden aiheuttamat riskit tehtäviensä hoitamiseksi sekä huolehtia asianmukaisista riskienhallintatoimenpiteistä.
- Laatia ja ylläpitää ajantasaista valmiussuunnitelmaa poikkeusoloihin ja tehtäviensä hoitamista vakavasti vaarantavien häiriötilanteiden hallintaan varautumiseksi. Valmiussuunnitelman vähimmäissisältö säädettäisiin laissa.
- Ylläpitää toimintavalmiutta poikkeusoloissa tapahtuvan toiminnan etukäteisvalmisteluun sekä tarvittaessa valmiusharjoituksilla ja muilla toimenpiteillä.

Muistiossa todetaan, että varautumisvelvollisuuden täsmentäminen vastaisi suurelta osin tähänastisia käytäntöjä ja olisi normaalien toimintamenojen rajoissa. Vesilaitosyhdistys vahvistaa tämän näkemyksen vesihuoltolaitosten varautumisen osalta. Haluamme kuitenkin tuoda esiin, että viimeaikaiset kriisit ovat osoittaneet, että kaikkien uhkien tunnistaminen voi olla haastavaa yksittäiselle toimijalle tai laajemminkaan. Toimialojen vahvat keskinäisriippuvuudet ja nykyinen turvallisuustilanne huomioon ottaen yksittäisten toimijoiden voi olla mahdotonta vastata kaikilta osin riittävästä varautumistoimenpiteistä. Pidämme tärkeänä ja tarkoituksenmukaisena työryhmän ehdotusta, että kansallista materiaalista varautumista hoidetaan jatkossakin keskitetysti ja kustannustehokkaasti Huoltovarmuuskeskuksen kautta huoltovarmuuden turvaamisesta annetun lain mukaisesti.

Miten arvioisitte voimassa olevan valmiuslain kokonaisuutta ja toimivuutta? Mitä valmiuslaissa tulisi erityisesti kehittää?

Huoltovarmuusorganisaation vesihuoltopoolin toimisto on Vesilaitosyhdistyksessä. Vesihuoltopoolin toimintaa ohjaa poolitoimikunta. Vesihuoltopoolin poolitoimikunta on tehnyt seuraavia havainnoita nykyisen valmiuslain kehittämistarpeista erityisesti poikkeusoloissa mahdollisesti tarvittavien lisätoimivaltuuksien osalta. Asiaa valmistellessa on otettu huomioon koronapandemian havainnot mahdollisuuksista varmistaa vesihuollon tehtäviin riittävä henkilöstö, vesihuollossa välttämättömien prosessikemikaalien ja sähkön saatavuuden epävarmuuksiin liittyvät tilanteet sekä Ukrainan

vesihuoltolaitosten kertomat kokemukset vesihuollon järjestämisestä sotilaallisen vaikuttamisen tilanteessa.

Lainsäädännön toimivaltuuksin on varmistettava elintärkeät vesihuoltopalvelut, vedenhankinta, veden toimitus ja jätevesihuolto, niitä tarvitseville myös poikkeusoloissa ihmisten terveyden ja ympäristön suojelemiseksi ja yhteiskunnan toimintojen ylläpitämiseksi. Seuraavia normaalista toiminnasta poikkeavia toimenpiteitä voidaan tarvita tämän turvaamiseksi ja näiden toimenpiteiden osalta tulee määrittää missä tilanteessa, millä edellytyksillä ja kenen päätöksellä nämä toimenpiteet voidaan tehdä:

Organisaation toiminta-, päätös- ja taloudellinen kyky

- Mahdollisuus tehdä muutoksia vesihuoltopalvelun organisointiin sen toiminta- ja päätöskyvyn varmistamiseksi. Toimivaltuus on tarpeen, jos vesihuoltolaitoksen taloudelliset toimintaedellytykset tai henkilöstön riittävyys heikkenevät.
- Mahdollisuus vesihuollon julkiseen tukeen sekä tuen käytön periaatteet. Toimintavaltuus on tarpeen, mikäli toiminnan välttämättömiä kuluja (henkilöstö, hyödykkeet, palvelut) ei pystytä kattamaan asiakasmaksuin, esimerkiksi jos asiakaspohja katoaa tai asiakkaat ovat maksukyvyttömiä tai kulut kasvavat kohtuuttomiksi.
- Vesihuoltolaitosten ja viranomaisten ajantasaisen ja riittävän tilannetietoisuuden varmistaminen, jotta tilanteessa pystytään toimimaan tarkoituksenmukaisella tavalla.

Työvoima

- Sotilaallisen vaikuttamisen tilanteessa on varmistettava vesihuoltolaitosten ja vesihuollolle tärkeiden hyödykkeiden tuottajien ja palveluntarjoajien henkilöstön sijoittuminen vesihuollon välttämättömiin tehtäviin.
- Mahdollisuus joustaa tarvittaessa normaalista työaikalainsäädännöstä ja mahdollisuus velvoittaa vesihuoltolaitoksen omaa ja tarvittaessa myös muiden vesihuoltolaitosten, palveluntarjoajien ja muiden toimijoiden henkilöstöä vesihuollon tehtäviin. Toimivaltuus on tarpeen välttämättömän ja riittävän työvoiman saatavuuden varmistamiseksi vesihuoltopalvelun tuottamiseen.

Kriittiset hyödykkeet ja palvelut

- Vesihuoltopalvelun tuottamisessa kriittisten hyödykkeiden ja palveluiden jakamisen ja säännöstelyn periaatteet ja käytännöt niukkuustilanteessa suhteessa eri toimialoihin ja vesihuollon toimijoiden kesken sekä tarvittaessa velvoite hyödykkeiden jakamiseen toimijoiden välillä. Toimivaltuus on tarpeen kriittisten hyödykkeiden ja palveluiden saatavuuden varmistamiseksi.
- Kriittisten hyödykkeiden tuotannon ja kuljetusten (huom. polttoainejakelu) varmistaminen tuotantovaroisin ja/tai tuotantoon velvoittamalla sekä varmistamalla niille tarvittavat raaka-aineet

ja henkilöstö. Toimivaltuus on tarpeen kriittisten hyödykkeiden saatavuuden varmistamiseksi, mikäli normaali markkinatalous ei toimi ja riitä varmistamaan saatavuutta.

- Kriittisten palveluiden saatavuuden varmistaminen velvoittamalla palveluntuotantoa sekä varmistamalla niille henkilöstö ja muut panokset. Toimivaltuus on tarpeen kriittisten palveluiden saatavuuden varmistamiseksi, mikäli normaali markkinatalous ei toimi ja riitä varmistamaan saatavuutta.

Ajoneuvot ja työkoneet

- Sotilaallisen vaikuttamisen tilanteessa on varmistettava vesihuoltolaitosten ja vesihuollolle tärkeiden palveluntarjoajien työkoneiden ja ajoneuvojen käyttö vesihuollon välttämättömiin tehtäviin.
- Mahdollisuus velvoittaa toimijoita jakamaan kalustoa. Toimivaltuus on tarpeen välttämättömien ja riittävien työkoneiden ja ajoneuvojen saatavuuden varmistamiseksi vesihuoltopalvelun tuottamiseen.

Vedenottoluvat

- Muutoksia vesihuoltolaitosten ja muiden toimijoiden (esim. teollisuus) vedenottolupiin. Toimivaltuus on tarpeen, jotta riittävä vedenhankinta voidaan turvata yhdyskuntien vesihuollolle esimerkiksi vedenkulutuksen lisääntyessä väestömäärän kasvun seurauksena tai olemassa olevien vesilähteiden muututtua käyttökelvottomiksi.
- Nopeutettu menettely uuden vedenottoluvan saamiseksi. Toimivaltuus on tarpeen, jotta riittävä vedenhankinta voidaan turvata yhdyskuntien vesihuollolle esimerkiksi vedenkulutuksen lisääntyessä väestömäärän kasvun seurauksena tai olemassa olevien vesilähteiden muututtua käyttökelvottomiksi.

Velvollisuus toimittaa talousvettä tai käsitellä jätevesiä

- Muutoksia vesihuoltolaitosten ja muiden toimijoiden (esim. teollisuus) velvollisuuksiin toimittaa talousvettä tai käsitellä jätevesiä. Toimivaltuus on tarpeen, jotta yhdyskunnan vesihuoltopalvelu pystytään toteuttamaan tilanteessa, jossa tavanomaisen järjestelyn kapasiteetti ei ole riittävä tai se ei ole käytössä.
- Välttämättömän puhtaan veden toimituksen ja saannin varmistaminen pullo- ja kanisteriveden tuotanto- ja toimitusvelvoitteilla. Toimivaltuus on tarpeen, mikäli puhtaan veden toimitusta ei pysytä toteuttamaan tavanomaisella järjestelyllä.

Vesihuollon palvelutaso ja normaalin lainsäädännön vaatimuksista poikkeaminen

- Mahdollisuus normaalia lainsäädäntöä alhaisempiin talousveden kemiallisiin laatuvaatimuksiin. Talousveden mikrobiologisen laadun vaatimuksia ei voida alentaa. Toimivaltuus

on tarpeen esimerkiksi tilanteessa, jossa raakaveden kemiallinen laatu on heikentynyt siten, että normaalilla käsittelyprosessilla ei päästä normaalin lainsäädännön laatuvaatimukseen tai normaalia käsittely ei syystä tai toisesta onnistu.

- Mahdollisuus toimittaa vesijohtoverkoston kautta muuta kuin talousvettä. Toimivaltuus on tarpeen esimerkiksi tilanteessa, joissa verkoston kautta ei voida toimittaa puhdasta talousvettä, mutta verkoston kautta voitaisiin toimittaa vettä peseytymiseen, vessan huuhteluun ja sammutusvedeksi.
- Mahdollisuus höllentää jätevedenpuhdistuksen vaatimuksia. Toimivaltuus on tarpeen esimerkiksi tilanteessa, jossa normaali jätevedenkäsittely ei syystä tai toisesta onnistu.
- Mahdollisuus järjestää tarvittaessa sanitaatiojätteen keräys ja käsittely normaalista viemäroinnistä ja jätevedenkäsittelystä poiketen toteutuskelpoisimmalla tavalla. Toimivaltuus on tarpeen tilanteissa, joissa viemäriverkosto tai jätevedenpuhdistus ei toimi.
- Mahdollisuus huolehtia vesihuollosta sopimuksista ja normaaliolojen lainsäädännöstä poikkeavalla tavalla, ilman, että tilanne katsotaan vesihuollon virheeksi.
- Mahdollisuus ja edellytykset vesihuoltolain mukaisen vesihuollon järjestämisvelvollisuuden raukeamiseen.

Vesihuoltojärjestelmän fyysinen ja kybersuojaaminen

- Mahdollisuus ja velvoite toimintakykyiselle taholle tarvittaessa tukea vesihuoltojärjestelmän fyysisessä ja kybersuojaamisessa. Toimivaltuus on tarpeen, mikäli tarvitaan tavanomaista suurempia ja vesihuoltolaitosten kyvyt ylittäviä resursseja ja/tai asiantuntemusta.

Onko muita näkökulmia, joita edustamanne taho erityisesti toivoisi otettavan huomioon valmiuslain uudistamista koskevassa työssä?

-

Liikanen Riina
Suomen Vesilaitosyhdistys ry